

Gemeente in beeld?

Het gemeenteanalyseprofiel van NCLS nader bekeken

Dr. R. Erwich

In toenemende mate bevindt de kerk zich in een minderheidspositie, in ieder geval in West-Europa. Pluraliteit en afname van (missionaire) betrokkenheid zijn begeleidende verschijnselen. Institutionele vormen en externe relevantie staan ter discussie. Tegen deze achtergrond is de toenemende belangstelling voor vernieuwings- en revitaliseringsprocessen van gemeenten vanzelfsprekend.

1. De context van gemeentelijke revitalisering en gemeentestichting

In dit klimaat zien we een focus op twee bewegingen: een eerste beweging die zich met name concentreert op de (re)vitalisering van bestaande gemeenten en een tweede die zich richt op gemeentestichting (Erwich, 1999, 2002 en 2008; Brouwer, 2007 en 2009; de Roest, 2005). De verscheidenheid aan voorstellen om het 'tj te keren' is groot. Tegelijkertijd blijft (longitudinaal) onderzoek rondom gebruikte praktijkmodellen daarbij achter. In dit artikel concentreer ik mij op één van de analysemodellen rondom vitalisering van bestaande gemeenten: *Church Life Survey* (CLS) als onderdeel van de Australische onderzoeksbeweging NCLS (National Church Life Survey¹). Ik ga kort in op de ontwikkeling van NCLS en CLS en in het bijzonder op het ontwikkelde gemeenteprofiel. Ik sluit af met een paar eerste vragen die nader onderzoek wenselijk maken.

2. De ontwikkeling van NCLS

NCLS heeft haar wortels in Australië. Wat als een relatief klein gezamenlijk project van twee zendingsorganisaties begon, groeide uit tot een samenwerkingsverband van de meeste Australische denominaties². De situatie van waaruit men onderzoek ging doen, was wezenlijk niet anders dan in de Europese

context: grote veranderingen in de Australische samenleving, predikanten die aan de zin en betekenis van hun werk begonnen te twijfelen en niet in de laatste plaats de vraag welke contextuele factoren de vitaliteit van gemeenten beïnvloedde (Kaldor, 1997).

Tegelijkertijd hadden de publicaties over gemeenteopbouw vanuit Engeland en de VS positieve invloed op het op gang brengen van onderzoek, zij het dan vanuit een kritische houding ten opzichte van de eenzijdigheid van statistieken. Men wilde graag breder en meer contextueel 'geladen' onderzoek. Drie factoren speelden in de beginfase een grote rol in het onderzoek: de openheid van een gemeente voor de plaatselijke gemeenschap, de diepte van het geestelijke leven en de zorg voor de plaatselijke gemeenschap. In de eerste onderzoeken combineerde Kaldor deze factoren met demografische data om de kerken in hun lokale context te kunnen bestuderen (Kaldor, 1992 en 1997). In het onderzoek betrok hij bezoekers en leden van lokale gemeenten met een duidelijke keuze voor een interdenominatieel karakter (Kaldor, 1997). In 1996 en in 2001 werden opnieuw grote aantallen gemeenten onderzocht, waaronder gemeenten in de VS, Engeland en Nieuw-Zeeland.

Tabel 1 - Bron: Enriching Church Life

Landen	Respondenten	Plaatselijke gemeenten	Denominaties
Australië	449058	6554	19
Verenigd Koninkrijk	107220	1962	15
Nieuw-Zeeland	58744	931	12
Verenigde Staten	243840	1777	40
totalen	858862	11224	

3. De ontwikkeling van het Church Life Profile (CLP) 1991-heden

Het onderzoek dat NCLS uitvoerde vanaf 1991 resulteerde steevast in de presentatie van data in een gemeenteprofiel. Dit profiel fungeert als een analytische spiegel waarin de onderzochte gemeente zich in meerdere of mindere mate kan herkennen. Het profiel kent een lange geschiedenis van doorontwikkeling en verbetering die te traceren is in de verschillende publicaties van NCLS³. De constanten te midden van alle aanpassingen door de jaren heen zijn duidelijk: de focus op de kerken in hun sociale context en de waarnemingen van leden en bezoekers ten opzichte van hun eigen geloofsleven.

NCLS bleef sterk geïnteresseerd in de vraag wat nu de ‘make-up’ was van een gezonde en vitale gemeente en zocht naar een bredere set aan factoren die deze vitaliteit zou stimuleren. Haar onderzoek op het gebied van gemeentelijke vitaliteit leunt sterk aan tegen het werk van Carroll (Kaldor, 1997; Carroll, 1986). Grote aantallen variabelen werden betrokken bij de ontwikkeling van de vragenlijst die door gemeenteleden en bezoekers werd ingevuld. Op de achtergrond bleven de ‘frames’ die Carroll en anderen ontwikkelden duidelijk te zien: het ecologische frame, cultuur (context), bronnen en proces. Om vitaliteit te kunnen meten gebruikte NCLS in eerste instantie een model met drie dimensies: attractional (aantrekkingskracht op buitenstaanders), incarnational (presentie en getuigenis) en faith exploration (geloofsgroei). Deze drie dimensies werden uitgewerkt in tal van geclusterde vragen en uitspraken waaraan deelnemers op de vragenlijsten scores toekenden en vervolgens statistisch verwerkt tot een groot profiel van de gemeente. Vervolgonderzoek leidde tot verfijning van de dimensies en factoren. In 2006 presenteert NCLS een nieuwe praktijkgids voor gemeentelijke vitaliteit⁴. Het boek toont dan 9 kernkwaliteiten die op grond van 15 jaar onderzoek ontwikkeld zijn en geeft praktische handreikingen hoe met het gemeenteprofiel gewerkt kan worden in de plaatselijke gemeente. Het overkoepelende thema is gebaseerd op de tekst uit het Johannesevangelie (Joh.10,10b): ‘Jezus zei:.... ik ben gekomen om hun het leven te geven in al zijn volheid’. Voor NCLS staat het ‘leven’ dat Christus geeft theologisch centraal in de kerken. NCLS wil met haar onderzoek dit

leven stimuleren in de gemeenten⁵. De vitaliteit van een gemeente kan volgens NCLS gemeten worden door een intensieve survey onder leden en bezoekers. Na afloop ontvangt de deelnemende gemeente een profiel waarin de verschillende kernkwaliteiten en hun scores zijn uitgewerkt. Het analysemodel presenteert 3 intern gerichte, 3 extern gerichte en 3 op inspiratie gerichte kernkwaliteiten.

	Kernkwaliteiten
Intern gerichte	Een levend en groeiend geloof
	Vitale en opbouwende diensten
	Een groeiend besef van gemeenschap
Op inspiratie gerichte	Betrokkenheid bij een duidelijke visie
	Inspirerend en versterkend leiderschap
	Creatieve en flexibele vernieuwing
Extern gerichte	Praktisch en veelkleurig dienstbetoon
	Bewust en effectief getuigenis
	Doelbewuste en gastvrije integratie
Bezoekersmetingen	Vasthouden van jongvolwassenen
	Nieuwkomers
	Veranderingen in bezoekersaantallen

NCLS biedt elke deelnemende gemeente in het profiel een zogenaamde *circle of strengths* aan.

Deze cirkel, die veel gelijkenis vertoont met een parelketting, geeft de 9 kernkwaliteiten en de waardering die de respondenten aan de verschillende kwaliteiten gegeven hebben in volgorde van score weer. De 'parels' representeren de totale scores die op die betreffende kernkwaliteit zijn behaald. Het model biedt de gemeente de mogelijkheid om te bepalen aan welke kernen aandacht geschonken kan worden in haar eigen specifieke context.

NCLS ziet het profiel niet als een recept om tot onmiddellijke verbetering van de gemeentelijke praktijk te komen, maar als een kans om met eigen vertaling en interpretatie andere keuzes te maken. De 9 kernkwaliteiten bieden volgens NCLS voldoende inzicht in de gemeentelijke vitaliteit in een gegeven context. Theologisch werkt NCLS in het profiel sterk met het begrip *koinonia*. Het zelfverstaan van de christelijke gemeente is gebaseerd op de relatie met God, de relatie met elkaar en de relatie met de bredere context waarin de gemeente zich bevindt (geloof, gemeenschap en getuigenis). Wat claimt NCLS nu eigenlijk met het profiel dat zij aanbiedt? NCLS stelt dat er sterke aanwijzingen zijn voor vitaliteit wanneer:

- a) meer leden en bezoekers groeien in geloof (kernkwaliteit *geloof*)
- b) meer leden en bezoekers regelmatig geïnspireerd worden in de erediensten en vieringen (kernkwaliteit *eredienst*)
- c) meer leden en bezoekers een sterker besef van bij de gemeenschap horen hebben dan eerder (kernkwaliteit *gemeenschapsbesef*)
- d) meer leden en bezoekers toegewijd zijn aan de visie van de gemeente (kernkwaliteit *visie*)
- e) meer leden en bezoekers hun door God gegeven gaven en talenten inzetten (kernkwaliteit *leiderschap*)
- f) de gemeente meer openheid toont voor vernieuwing en experimenteren (kernkwaliteit *vernieuwing*)
- g) de gemeente meer aandacht schenkt aan de ondersteuning van en zorg voor mensen in de gemeenschap (kernkwaliteit *dienstbetoon*)
- h) meer leden en bezoekers anderen uitnodigen om deel te nemen aan de diensten en vieringen (kernkwaliteit *getuigenis*)
- i) meer leden en bezoekers contact opnemen met mensen die de gemeente verlaten hebben, hen ondersteunen die een gemeente zoeken of

de mensen helpen vertrouwd te raken met de gemeente (kernkwaliteit integratie).

Wat wil NCLS niet claimen: dat de uitkomst van een profiel causale verbanden aan zou tonen tussen allerlei variabelen. Het profiel wordt gepresenteerd als een spiegelbeeld, een reflectie van het beeld dat bij leden en bezoekers aanwezig is en een bepaalde indruk heeft gegeven. Dit spiegelbeeld moet vervolgens van eigen taal en betekenis voorzien worden. NCLS biedt door middel van haar literatuur mogelijkheden aan om tot vervolprocessen te komen die de gemeente kunnen helpen om het profiel te gebruiken voor de ontwikkeling van gemeentelijke visie en beleid (Bellamy, 2006). De databases die NCLS in de afgelopen 20 jaar heeft opgebouwd door de verschillende grote onderzoeken zijn indrukwekkend van omvang. Het onderzoek is niet gebaseerd op de grote succesverhalen van de bekende megakerken maar op statistisch verantwoorde methodologie. Hierbij wordt de complexiteit van de lokale gemeente niet als irrelevant van tafel geveegd maar juist betrokken op de analyse van factoren die met vitaliteit verband houden. NCLS Research is zich bewust van de eenzijdigheid van kwantificerend onderzoek, tegelijkertijd zijn de risico's hiervan kleiner dan die men loopt in kleinschalige kwalitatieve projecten (Kaldor, 1997).

4. Slotbeschouwing en vragen

In vergelijking met bijvoorbeeld natuurlijke gemeenteontwikkeling (NGO) van Schwarz (ook in de nieuwe vormgeving van recentere datum) is het profiel dat NCLS afgeeft aan gemeenten opener van aard. Het biedt ruimte om meer contextuele factoren te betrekken bij analyses en is in verhouding ook minder normatief geladen dan NGO. In die zin is het *Church Life Profile* van NCLS geen actie-model, maar een eerste stap op weg naar verantwoorde beleidsvoering in de gemeente. NCLS heeft met haar profiel gevoel voor agogische en procesvragen die voortkomen uit analyses. Het profiel maakt een noodzakelijke balans tussen *ecclesialiteit* (focus op kerkmodellen, ecclesiologie, traditie) en *contextualiteit* (focus op bredere context, samenleving en cultuur) mogelijk en stimuleert deze. De plaatselijke complexiteit kan in kaart gebracht worden en kan op deze wijze dienstig zijn voor de manier waarop de lokale

kerkelijke gemeente zich kan en wil verbinden met de omgeving waarin zij zich bevindt. De deelname van grote groepen respondenten maakt het werken met het profiel aantrekkelijk. In mijn eigen onderzoek waarin ik de bruikbaarheid van het profiel voor de Nederlandse context bestudeer, hebben inmiddels 8 gemeenten hun medewerking verleend met ongeveer 2500 respondenten in totaal. Op dit moment worden de data uitgewerkt en vergeleken. Ik zie uit naar het moment van publicatie in 2012. Spannend is de vraag of het profiel daadwerkelijk voldoende contextuele spankracht heeft om tot inspirerende resultaten te leiden voor gemeenten en hen te helpen bij de ontwikkeling van visie en beleid. Boeiend zijn ook de vragen naar de theologische aannames onder het analysemodel en het profiel. De concepten (bijv. geloof, gemeenschap en getuigenis/dienst) lijken enerzijds een bepaalde neutraliteit te weerspiegelen waar men veel kanten mee op kan, terwijl anderzijds gebruikte terminologie soms sterk evangelicaal gekleurd is. In de Australische context heeft dit gegeven de RK kerk er niet van weerhouden op omvangrijke schaal deel te nemen aan onderzoek door NCLS. Vragen zijn er ook met betrekking tot het begrip 'vitaliteit'. Wat is nu precies de lading van dit begrip. Die vraag kan overigens breder gesteld worden. Hier zou een duidelijker theologisch 'narratief' zeker op zijn plek zijn. Vooralsnog verdient NCLS en het door haar onderzoek ontwikkelde profiel serieuze aandacht. De komende tijd zal blijken in hoeverre het profiel in een breder kader benut kan worden.

1. De organisatie, NCLS Research is het meest bekend van haar vijfjaarlijkse survey in Australië, maar houdt zich bezig met een groter aanbod van onderzoek op het gebied van kerk en samenleving in de Australische context.

2. Vgl. www.ncls.org.au.

3. Voor een inhoudelijke analyse van deze geschiedenis verwijs ik naar een artikel dat binnenkort verschijnt in een internationaal journal. (International Journal for the Study of the Christian Church).

4. J. Bellamy (ed.), *Enriching Church Life. A Practical Guide for Local Churches*. (Adelaide, 2006).

5. Het Evangelie van Johannes speelt een belangrijke rol in de theologische fundering van het onderzoek. Op een DVD die bij het handboek *Enriching Church Life* hoort, werkt NCLS met de volgende teksten: Johannes. 4,11; 6,35; 8,12; 14,6; 11,25. In al deze teksten vinden we 'Ik ben' uitspraken van Jezus.

Literatuur

Bellamy, J. *Enriching Church Life. A Practical Guide For Local Churches*. Adelaide: Openbook, 2006.

Brouwer, R. *Geloven in gemeenschap. Het verhaal van een protestantse geloofsgemeenschap*. Kampen: Kok, 2009.

Brouwer, R. (ed.). *Levend Lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*. Kampen: Kok, 2007.

Carroll, J.W. (et.al.). *A Handbook for Congregational Studies*. Nashville: Abingdon, 1986).

Erwich, R. *Missional Churches: identical global 'plants' or locally grown 'flowers'?* Christian A. Schwarz 'Natural Church Development' revisited. In: *Journal of European Baptist Studies* (Vol.2.3). Prague: IBTS, 2002.

Erwich, R. *Veelkleurig Verlangen. Wegen van missionair gemeente –zijn*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2008.

Kaldor, P. (ed.), *First Look in the Mirror. Initial Findings of the 1991 National Church Life Survey*. Homebush West: Anzea, 1992.

Kaldor, P. (ed.), *Shaping a Future. Characteristics of Vital Congregations*. Adelaide: Openbook, 1997.

Kaldor, P. (ed.), *Taking Stock. A profile of Australian Church Attenders*. Adelaide: Openbook, 1999.

Kaldor, P. (ed.), *Winds of Change. The experience of Church in a Changing Australia*. Homebush West: Anzea, 1994.

Roest, H. de, *En de wind steekt op! Kleine ecclesiologie van de hoop*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2005.